

RUSYA’NIN KAFKASYA SİYASETİ ÜZERİNDEKİ STALİN GÖLGESİ*

Abdullah Temizkan** & Elchin Shakirov***

Öz

Bu çalışmanın amacı, Kafkasya bölgesindeki etnik ve siyasî problemlerin önemli bir kısmının tarihî temellerinin Jozef Stalin tarafından atıldığına altını çizmek ve günümüz Rusya’sının kendisine miras kalan bu problemleri, bölgedeki askerî, siyasî ve kültürel varlığını meşrulaştırmak için kullandığını ortaya koymaktır. Bu çalışmada, Rusya’nın Çarlık ve Sovyet döneminden bugüne kadar Kafkasya’da devam eden politikaları tartışılacaktır. Böylece Rusya’nın, Kafkasya politikalarının konjonktürel olmayıp tarihsel derinliğe sahip olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

II. Dünya Savaşından sonra Kafkasya’nın etnik ve doğal sınırlarıyla oynayan Jozef Stalin, bölgeyi bir sorunlar yumağına çevirmiştir. Stalin üretmiş olduğu bu suni sorunların çözümünü için anahtar rolünü SSCB’ye (Bugün için Rusya Federasyonu’na) vermiştir. Bu senaryoya göre, bölgedeki otonom ve özerk cumhuriyetlerin aralarındaki sorunu Sovyetler Birliği olmaksızın çözemeyecekleri vehmedilmiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılabileceğini düşünemeyen Sovyet elitleri, günümüzün Rusya’sı için dış müdahaleye açık bir sorunlar yumağı bırakmakla birlikte Rus dış politikası açısından, askerî gücünü muhafaza ettiği sürece kullanışlı bir araç da tevarüs etmiş oluyorlardı.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Stalin, Avrasyacılık, Sovyetler Birliği, Etnik Problem.

Stalin’s Shadow on Russia’s Caucasus Politics

Abstract

The aim of this work is to underline the fact that the historical origins of ethnic and political problems in the Caucasus region were partially laid by Jozef Stalin. It also aims to demonstrate that Russia uses these inherited problems to legitimize its military, political and cultural presence in the region. This study discusses analitically Russia's policies that persist from Tsarist and Soviet era up to now in the Caucasus. Thus, we will try to show

* Bu makale 14-TDAE-005 numaralı Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında kaleme alınmıştır.

** Doç.Dr., *Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Sosyal Ekonomik Siyasal İlişkiler Anabilim Dalı*, Bornova-İzmir/Türkiye, abdullah.temizkan@gmail.com

*** Yüksek Lisans öğrencisi, *Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Ekonomik Siyasal İlişkiler Anabilim Dalı*, Bornova-İzmir/Türkiye elikiyar84@hotmail.com

that Russia has policies with historical background rather than conjunctural policies of the Caucasus. After the World War II, Jozef Stalin, who constantly intervened in the ethnical structure and natural borders of the Caucasus, turned this region into a convolute set of problems. A key role in solving these artificially created problems has given to the Soviet Union(today's Russia). According to this scenario, autonomous republics should be convinced that the problems in the region could not be solved without the Soviet Union. The old Soviet elites, who never imagined that the Soviet Union could collapse, has made the present-day Russia open to foreign intervention, but gave Russia a useful tool in foreign relations as long as it kept its military strength.

Keywords: Caucasus, Stalin, Eurasianism, Soviets Union, Ethnic Problem.

Giriş

Kuzey Kafkasya'nın istikrarsız bir istikamete sokulmasında Bolşevik İhtilâli'nden sonra bölgenin kaderinde önemli rol oynayan Stalin'in ciddi katkısı vardır. Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti'ni ortadan kaldıran Bolşevikler, bölgeyi Kızıl Ordu marifetiyle işgal etmiştir. Bolşevikler, işgalden hemen sonra Stalin'in bir emirnamesi ile Kuzey Kafkasya'da iki özerk cumhuriyet ihdas etmişlerdir. İhdas edilen bu cumhuriyetlerden biri *Dağlı Sovyet Özerk Cumhuriyeti* iken diğeri *Dağstan Özerk Cumhuriyeti* olmuştur¹. 1922 yılına gelindiğinde fikir değiştiren Stalin bu sefer kendi kurduğu bu özerk cumhuriyetleri küçük parçalara ayırmaya başlamıştır. İlk olarak Karaçay-Malkar ve Kabardey-Adige bölgelerini Dağlı Sovyet Özerk Cumhuriyeti'nden ayıran Stalin daha sonra Çeçenleri de bu cumhuriyetten ayırmıştır. 1922 yılı ocak ayında sırasıyla Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar, Adige Özerk bölgeleri, 20 Kasım 1922'de ise Çeçen Özerk Bölgesi kurulmuştur. 1924'de Dağlı Özerk Bölgesi ilga edilmiş ve ardından Kuzey Osetya ve İnguş Özerk Bölgeleri ihdas edilmiştir. 1926 yılına gelindiğinde Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi parçalanarak Karaçay Özerk Bölgesi ve Çerkes Milli Özerk Bölgeleri kurulmuştur. 1928 yılında Adige-Çerkes Özerk Bölgesi lağvedilerek Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi ile Adige Özerk Bölgesi kurulmuştur². 1934 yılında bu sefer daha önce ayrılmış olan Çeçen ve İnguş Özerk Bölgeleri birleştirilerek Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi kurulmuştur. Gerçekleştirilen bu değişiklikler otonom cumhuriyetlerin sınırlarının da değiştirilmesini gerektirmiştir. Elbette bu kadar çok etnik unsurun birlikte yaşadığı bir bölgede etnik gruplar arasında sınır anlaşmazlıklarına temel teşkil edecek işlemler de yapılmıştır. Bütün bu işlemler Stalin'in bilgisi dâhilinde sağ kolu olan Lavrenti Beria eliyle gerçekleştirilmiştir. Stalin 1936'da kendi direktifiyle hazırlanan Sovyet Anayasası'nın kabulünden sonra SSCB'nin tek lideri olarak adeta

¹ Alexandre Bennigsen & Chantal Quelquejay, *Stepte Ezan Sesleri*, (Çev. Nezhiz Uzel), İstanbul 1994, s. 182.

² Ramazan Karça, "Şimali Kafkasyada Tehcir ve Katliâm", *Dergi*, S. 5, (1956), s. 38.

her şeyi kendi isteğine göre tanzim etmek erkini ele geçirmiştir³. Bu tarihten itibaren Moskova'ya teslim olmak istemeyen halklar Sovyetler Birliği haritasından silinmeye mahkûm olmaktadır⁴. Şu kısa tarihi vetire bile 1944 yılındaki topyekûn sürgün hadisesi gerçekleşmeden önce Stalin'in Kafkasya'yı nasıl bir yap-boz tahtasına çevirdiğini göstermektedir.

Stalin'in ölümünden sonra Sovyet devlet aygıtında, ortaya çıkan iç problemler bölgedeki istikrarsız ortamı olumsuz bir şekilde etkilemeye devam etmiştir. Organizmacı bakış açısıyla devletlerin güç kaybederek çöküşe geçmeleri sosyolojik bir gerçektir. Çöküşe geçmiş bir devlet aygıtı artık geleceğe dair hayaller kurup uygulayamaz. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde yönetici simaların sürekli aynı kliklerden çıkması, devlet mekanizmasının bozulmasına ve çöküşe doğru gitmesine sebep olmuştur. SSCB'deki bu bozukluk, iç ve dış ekonomik ve politik istikrarsızlıktan kaynaklanmaktadır. Bu durumun onarımı için son devlet başkanı Gorbaçov köklü bir değişim politikası uygulamıştır. Devlet stoklarının tükenmesi, Batı'dan alınan kredilerin hızla eritilmesi, ülke genelindeki ekonomik kriz, Karabağ, Tiflis ve Baltık bölgesinde meydana gelen olayların bazılarının göz ardı edilmesi ya da bu olaylara aşırı güç kullanılarak müdahale edilmesi, Moskova'ya karşı Birlik Cumhuriyetleri'nin güvenin sarsılmasına sebep olmuştur. Düzenden en çok çıkar temin eden bürokrasinin hegemonyasını zayıflatmak amacıyla Gorbaçov, iç ve dış politikada *şeffaflık* (glasnost) ve *yeniden yapılanma* (perestroyka) uygulamasını başlatmıştır.

Yıllar boyu asimilasyona tabi tutularak, Hıristiyanlaştırılan, coğrafi zenginlikleri ve emekleri sömürülen Kafkasya halkları, *şeffaflık* ve *yeniden yapılanma* sürecini, milliyetçi isteklerini bağımsızlığa dönüştürülebilecekleri bir ortamın ortaya çıkması şeklinde algılamışlardır. Bu şekilde Kafkasya, sadece bölge devletleri için değil küresel ölçekte uluslararası ilişkilerin ilgisini çeken, adeta *tarihi kıskırtan bir mekân* olarak tecelli etmiştir⁵. Etnik çeşitlilik bakımından dünyanın en zengin bölgelerinden biri olan Kafkasya'da her etnik grubun kendi etnik kimliği konusunda son derece hassas olması bölgede uygulanacak politikaların da aynı derecede hassas olmasını gerekli kılmaktadır. Bu süreçte, *yakın çevresini* ekonomik yük olduğu düşüncesiyle göz ardı eden Yeltsin'in tutumu ile ortaya çıkan yönetim boşluğundan istifade eden bazı Kafkas halkları, Rusya'dan bağımsızlık talep etmiştir. 1992 ve 1993 yılları arasında, devlet yapısı ve devlet mülklerinin özelleştirilmesi konusunda reformlarla meşgul olan Kremlin, Kafkasya bölgesindeki

³ Ufuk Tavkul, "Stalin'in Kafkasya'daki Mirası: Etnik Düşmanlık ve Çatışma", *Tarik Cemal Kutlu Armağanı*, İstanbul 2009, s. 116.

⁴ Ramazan Karça, "Kuzey Kafkasya'da Milliyetçiliğe Karşı Savaş", *Dergi* (Münih), S. 19/1, (1960), s. 49; Kemal Özcan, Stalin Döneminde Sürgünler", *Stalin ve Türk Dünyası*, Ed: Emine Gürsoy Naskali-Laisan ve Şahin, İstanbul 2007, s. 194.

⁵ Elnur Hasan Mikail, "ABD'nin Kafkasya Politikasının Güvenlik Boyutu", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, IV/2, (2012), s. 89; "tarihi kıskırtan mekân" tabirini Cyprian Broodbank'ın muhteşem eserî Orta Denizin Yapımı'na borçluyum. Bkz. Cyprian Broodbank, *Orta Denizin Yapımı*, (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul 2016, s. 54.

önemli mevki ve makamlarda Rusların çalışıyor olması sebebiyle bu isteklere kulak tıkamıştır. İşsizlik ve ekonomik krizin tüm Rusya'yı sardığı bu süreçte özellikle Çeçenistan ve İnguşetya bölgelerindeki mevcut kaynakların Rus işadamları tarafından gözler önünde taşınması, gerginliğe sebep olmuş ve halkta genel bir hoşnutsuzluk halinin oluşmasına yol açmıştır. Ayrıca sanayileşmede bölge ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmaması, gıda ve ilaç gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması var olan gerginlikleri daha da artırmış bazılarını ise kangrene çevirmiştir⁶. Bu durum tüm Kafkasya'ya yayılırken, Kuzey Kafkasya halkları enerjik ve silahlı bir kuvvete dönüşmüştür. Bu bölgelerdeki Rus elitlerin öldürülmesiyle başlayan kriz, kısa sürede kaosa dönüşmüştür. İnsanların korunmak ya da para kazanmak için silahlandığı bu süreç, oluruna bırakılınca bu kaos iki yıl boyunca devam etmiştir. 1994'ten itibaren bu işin üzerine gidilmeye başlandıktan sonra, Boris Yeltsin dönemi boyunca birkaç irili ufaklı savaş meydana gelmiştir. Bu yaşanan sorunların sebeplerinden birisi de Sovyetlerin dağılmasından sonra bölgede ortaya çıkan devletlerin zayıf olmasıdır⁷.

1995'ten itibaren Batı'nın, dikkatini "Rusya'dan" daha çok Bağımsız Devletler Topluluğu'nun diğer ülkelerine çevirmesi, Rusya'da bir yalnızlık travması yaratmıştır. Eski siyasal sistemin çöküşüyle birlikte ülkenin her bölgesinde şiddetini artırmaya başlayan kargaşanın yanı sıra, milliyetçi reflexler, Rus entelektüel ve siyasal elitlerinde, ulus devlet kuramayacakları kaygısını oluşturmuştur⁸. Rus entelijansiyası ve bürokratik elitleri bunalımdan çıkmanın yolunu yeni bir birlik teorisi yaratmakta bulmuşlardır. 90'lı yılların ortalarından itibaren Rus dış politikasında *Avrasyacı Yaklaşım* yeniden tebarüz etmiştir. Bu görüşe göre; Rusya, coğrafya, doğa, dil, iklim, kültür ve din gibi bileşenleriyle ele alındığında ne Doğu ne de Batı'dır. Rusya, Asya ve Avrupa'nın sentetik birleşimiyle kendine has üçüncü bir yöndür⁹. Bu yönü Avrasya kavramı temsil etmektedir. 1998 ile 2004 yılları arasında Duma Başkanlığına strateji ve jeopolitik meselelerde danışmanlık görevi üstlenen Aleksandr Dugin'e göre, toprakları, nüfusu, sanayi ve teknolojik gelişimi ile tam kıtasal bütünleşmeye uygun, jeopolitik temellendirme bakımından Rusya, kalpgâhı oluşturmaktadır¹⁰. Bu yaklaşımla Rusya aslında Büyük Petro'nun vasiyetini güncellemiş, Kırım ve Kafkasya'ya bu bağlamda ilgi göstermeye başlamıştır¹¹. Neo-Avrasyacı yaklaşım gerektiğinde söz konusu bölgeleri yeniden işgal etmeyi de göze almaktadır. Sovyet elitlerinin öngöremediği çöküşün sonucunda ortaya çıkan bu yeni durumda Kafkasyalıların problemlerini kendi aralarında çözebilecek

⁶ Ufuk Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, İstanbul 2002, s. 61.

⁷ Alexander Rondeli, "Regional Security Prospects in the Caucasus", *Crossroads and Conflict*, Ed. Gary K. Bertsch, Casady Craft, Scot A. Jones and Michael Beck, London 2000, s. 49.

⁸ Yahya Kemal Taştan, "Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya'da Kimlik Arayışları", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12/1, (2012), s. 71.

⁹ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği*, Çev. Vügar İmanov, İstanbul 2005, s. 3.

¹⁰ Vügar İmanov, *Avrasyacılık, Rusya'nın Kimlik Arayışı*, İstanbul 2008, s. 201-209.

¹¹ Savaş Yanar, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, İstanbul 2002, s. 66.

mekanizmayı geliştirememeleri nedeniyle gözler tekrar Sovyetler Birliği'nin otoritesini aramıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmış olması nedeniyle doğal olarak söz konusu otorite boşluğunun Rusya Federasyonu tarafından doldurulması beklenmiştir. Yeltsin döneminde çekingen ve ikircikli davranan Rusya Federasyonu, Putin dönemi ile birlikte Yeni Avrasyacılık ideolojisi doğrultusunda bölgedeki otorite boşluğunu doldurmak adına çok yoğun şiddet içeren askerî tedbirler almıştır. Biz bu makalede, Stalin zamanında tohumları atılan problemlere karşı, özellikle Putin döneminde, geliştirilen politikaların Rusya'nın bölgedeki iktidarını pekiştirmesine yaradığını göstermeyi amaçlıyoruz.

Çeçenistan Meselesi

1552'de Kazan'ı 1554'de Astrahan'ı ele geçiren Korkunç İvan, soluğu Terek Nehri'nin kuzeyindeki Greben Kozaklarının yaşadığı topraklarda almış ve Kafkasya berzahına olan ilgisini açık bir şekilde göstermiştir¹². Bu tarihten sonra Rus-Kafkas ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve 1722'de Çar Deli Petro'nun Azerbaycan seferi ile müşahhas bir devlet politikasına dönüşmüştür. Deli Petro'nun vasiyetini devlet politikası haline getiren sonraki çarlar bu vasiyetnamede belirtilen hedeflere ulaşmak için uzun bir hazırlık sürecini yönetmişlerdir. Söz konusu hazırlık sürecinin yeterli olduğuna kanaat getiren Çarıççe II. Katerina 1763 yılında Kuzey Kafkasya'yı abluka altına almak maksadıyla Mozdok-Azak Hattı'nın inşasını resmen başlatmıştır¹³. Rusya Kafkasya'da işgal ettiği topraklara Hristiyan Rus nüfus iskân ederek bir taraftan bölgeyi sömürgeleştirirken bir taraftan da diğer etnik unsurları Ruslaştırmak için misyonerlik dâhil elindeki bütün vasıtaları kullanmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği zamanında da bu Ruslaştırma ve asimilasyon süreci başka politika ve taktiklerle devam etmiştir¹⁴. Kolektifleştirmenin en yoğun olduğu 1930'lu yıllarda Çeçenler bu uygulamaya ciddi direniş göstermişlerdir. Stalin 1934'de Çeçenistan toprakları ile İnguş topraklarını birleştirerek Çeçen-İnguş Otonom Cumhuriyetini ihdas etmiştir. Bu yeni cumhuriyete çok sayıda Rus iskân edilmiştir¹⁵. Böylece Çeçenistan nüfusuna 100.000 Slav eklenmiş ve Ruslaştırma Sovyet rejimi altında da hız kesmeden devam etmiştir¹⁶. 1990 yılında Gorbaçov'un Glasnost ve Perestroyka politikalarıyla özgür bir ortam bulan Sovyet İmparatorluğu içindeki Kafkas halkları bağımsızlıklarını kazanmak üzere seslerini yükseltmişlerdir.

¹² Abdullah Temizkan, "XVIII. Ve XIX. Yüzyılda Rusya'nın Kuzey Kafkasya'yı Kolonileştirmesinde Kozakların İşlevi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13/2, (2013), s. 314.

¹³ B.A. Потто, *Кавказская Война*, Москва 2007, s. 29. (V.A. Potto, *Kavkazskaya Voyna*, Moskva 2007, s. 29.) N.; Luxembourg, Rusların Kafkasya'yı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil, (Çev. Sedat Özden), İstanbul, 1998, s. 31.

¹⁴ Nureddin Golbaç, "Katliamın Sebepleri", *Kafkasya (Derkaukasus)*, München, S.7, (Şubat 1952), s. 19.

¹⁵ Birigt Brauer, "Chechens and the Survival of Their Cultural Identity in Exile", *Journal of Genocide Research*, 4/3, (2000), s. 390.

¹⁶ Jason A. Roberts, *Russia and Chechnya: The Path to War*, Master of Arts in History, Morgantown 2005, s. 5.

Kendisi için bu bölgeyi tarihî, stratejik ve iktisadî açıdan vazgeçilmez gören Rusya, bölgedeki varlığını daha uzun yıllar boyunca devam ettirmek istemektedir. Bölgedeki Rus azınlıklara vurgu yapan Rusya, sosyal alanda da etkin olmaya çalışmaktadır. Eski Sovyet coğrafyasındaki Rusçanın etkin kullanılması ile bölgede bulunan etnik Rus ve Kozak azınlık Rusya'nın bu bölgelerde taleplerini meşrulaştırmasının bir aracı olarak hizmet etmişlerdir¹⁷.

Stalin döneminde, 23 Şubat 1944'de Sovyetler Birliği Yüksek Prezidyumu'nun kararı ile Almanlarla işbirliği suçlaması ile asırlardır yaşadıkları vatanlarından Türkistan ve Sibiry'a sürgün edilen Çeçenler; Kırım Tatarları, Karaçay-Malkarlılar ve Ahıska Türkleri gibi Kafkas toplulukları ile aynı kaderi paylaşmışlardır¹⁸. Stalin sürgünden hemen sonra Çeçen İnguş ASSR'yi ilga etmiştir. Bu talihsiz olay modern Çeçen Milliyetçiliğinin de başlangıcı olmuştur¹⁹. 1957 yılında sürgüne gidenlerin ancak büyük bir kısmı memleketine dönse de ciddi miktarda dönemeyenler de olmuştur²⁰. Aslında bu karar Sovyetler Birliği'nin işgal ettiği Kafkasya'da kalıcı olmasını garanti altına alan emperyal hamlelerden sadece biridir. Stalin, Çeçen-İnguş ve Karaçay-Malkarlıları Kafkasya'dan sürmekle bir taraftan Çarlık Rusyası'nın sürgün politikasını benimsediğini ve bu politikanın devamacısı olduğunu teyit etmiştir²¹. Ayrıca Kafkasya'da etnik temizlik yaparak, sadece tarihî coğrafyasını değil Kafkasya'nın siyasî ve sosyal dokusunu da değiştirerek dağlı halkların doğal habitatını bozmuştur²². Bu hamleler Kafkasya'da binlerce yılda oluşan doğal, siyasî ve etnik sınırların örtüşen uyumlu halini öylesine bozmuştur ki, bir otorite olmadan bölgede barışın sağlanmasını imkânsız hale getirmiştir. Stalin'e göre o mutlak otorite Sovyetler Birliği'dir bize göre ise Sovyetler Birliği'nin zımnında mündemiç olan Rus devlet zihniyetidir.

Sovyet politbürosunun sürgün hadisesini unutmuş olmasına karşın Kafkasyalı yerliler bu acı gerçeği unutmamışlardır. 1990'lı yıllarda etkili olan orta nesil birçok Çeçen lider ya bu sürgün öncesinde ya da hemen sonrasında doğmuşlardır. Bunların yakınları ve akrabaları ise bu zulümlere maruz kalarak ölmüşlerdir. Kafkas halkları SSCB'de de devlet kademelerinde iyi mevkilere gelememişlerdir. Rus devleti bu uygulamalardan ötürü onlardan özür dilemediği gibi bir de Kafkas halklarını "katil", "bandit" ve "hırsız halk" gibi suçlamalarla yaftalayarak Sovyet kamuoyu önünde onların şüpheli halk olarak görülmesine sebep

17 Merve Suna Özel, "Rus Milliyetçiliği ve Orta Asya", 21. *Yüzyıl*, S. 47, (Kasım 2012), s. 36

18 Brauer, a.g.m., s. 387.

19 Roberts, a.g.e., s. 6

20 Hasan İzzet Altınant, *Özgürlüğün Görkemli Ülkesi Kafkasya*, İstanbul 2014, s. 126.

21 A. Kantemir, "Kafkasya'daki Katliamın Sekizinci Yıldönümü", *Kafkasya (Derkaukasus)*, München S.7, (Şubat 1952), s. 2.

22 Abdullah Temizkan, *Sovyetler Birliği Döneminde Karaçay ve Balkarlar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997, s. 89-90.

olmuştur²³. Sovyetler Birliği'nin Kafkasya'da gerçekleştirdiği bu etnik temizlik politikası sürgün edildikleri yerlerde asimilasyon politikaları ile devam etmiştir. Sürgün edildikleri bölgenin yerli halkı ile karıştır kaynaştır politikası uygulayan Stalin yönetimi, uygulanan asimilasyon politikasına direnenleri imha etmekte tereddüt etmemiştir²⁴.

Çeçenlerin yukarıda sayılanlardan ötürü düştükleri sefalet, Şamil Basayev'in "ufak halkların kılıçları büyük olmalıdır" öğüdüyle, yerini çetin bir mücadeleye bırakmıştır²⁵. 6 Eylül 1991'de Çeçen Millî Kurultayı'nın silahlı muhafızları mevcut komünist yönetimi bir darbe ile iktidardan uzaklaştırmış akabinde 27 Ekim 1991 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerde Çeçen Milli Kurultayı İcra Heyeti Başkanı olan Cohar Dudayev % 85 gibi yüksek bir oy oranı ile cumhurbaşkanı seçilmiştir²⁶. Selefî Zavgayev'in liberal yönetim siyasetinin aksine çatışmacı bir muhalif söylemi benimseyen Dudayev, yaklaşan savaşı haber vermektedir²⁷. Kremlin ve Yeltsin'in Kafkasya'ya olan ilgisizliği bu seçimlerde de görülmüştür. Yeltsin tarafından muhatap alınmayan Dudayev, Temmuz 1992'de ona bir mektup yazarak, petrol haklarını da kapsayan, Çeçenlerin ekonomik ve siyasî alanda iyi ilişkiler kurmak istediklerini bildirmiştir²⁸. Seçimleri tanımayan Rusya hükümeti, Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'ni doğrudan Moskova'ya bağlayarak sert bir karşılık vermiştir. Bu gerilimin dışında kalmak isteyen İnguşlar seçimin dışında kaldıkları gibi doğrudan Moskova'ya bağlı kalmak istediklerini de açıktan beyan etmişlerdir²⁹. Bu gelişmelere Çeçenlerin cevabı bağımsızlıklarını ilân etmek olmuştur. Bunun üzerine olağanüstü hal ilan eden Rusya, Çeçenistan'ı baskı altına alarak bir takım ekonomik tedbirlerle bu kararından vazgeçirmeye çalışmıştır. Çeçenistan'a, Dudayev'le görüşmek için giden Rus General ve Cumhurbaşkanı yardımcısı A. V. Rutskey, olumlu tavrına rağmen Moskova'ya döndüğünde Çeçenleri banditlikle (Aferist) itham etmiştir. Bu aşağılama sonrasında Çeçenistan'da birikmiş bir kin patlaması meydana gelmiş, görüşme ihtimali ortadan kalkmış, Dudayev önderliğindeki Çeçenler silahlanmaya başlamışlardır³⁰.

Moskova Hükümeti'nin 1994 Ağustos'unda Umar Avtorhanov'un başkanlığındaki *Çeçen Geçici Konseyi*'ni Çeçenistan'daki tek meşru güç olarak tanıyarak her türlü askerî desteği vermesi gerginliği sıcak savaşa dönüştüren bir hamle olmuş ve I. Rus-Çeçen Savaşı başlamıştır³¹. Çeçenlerin bu istekleri,

²³ Леонид Млечин Михайлович, "Борис Ельцин. Послесловие", ЗАО Центрполиграф, Москва 2007, s. 375.

²⁴ Özel, "Rus Milliyetçiliği ve Orta Asya", s. 33-34.

²⁵ Михайлович, "Борис Ельцин. Послесловие", s. 375.

²⁶ Tavkul, a.g.e., s. 93; Alaeddin Yalçınkaya, *Kafkasya'da Siyasî Gelişmeler*, Ankara 2006, s. 82.

²⁷ Alex Marshall, *The Caucasus Under Soviet Rule*, London 2010, s. 294.

²⁸ Михайлович, "Борис Ельцин. Послесловие", s. 375, 376, 377.

²⁹ Yalçınkaya, a.g.e., s. 81.

³⁰ Михайлович, a.g.e., s. 378.

³¹ Tavkul, a.g.e., s. 99.

Çeçenistan ile aynı statüde olan 19 özerk cumhuriyetin de harekete geçeceği ve Rusya Federasyonu'nun topraklarının %28'ini kaybedeceği ayrıca Karadeniz ve Hazar Denizi'yle irtibatının tamamen kesileceği anlamına da geliyordu³². Ancak bu beklenti boşa çıkmış Rusya'nın en fazla çekindiği Tataristan Cumhuriyeti Rusya Federasyonu içinde kalmayı tercih etmiştir.

Dudayev, 1992-1993 yılında Gaydar³³ reformlarıyla meşgul olan Yeltsin'den, Rus askerî üsleri ve Rus yerleşik ailelerinin Çeçenistan'dan çıkarılmasını istemiş ve Haziran 1992'de de Rus askerlerin tamamı Çeçenistan'dan çıkartılmıştır³⁴. Aslında Rus sivilin çoğu kurulan İslamî yönetim şekli ve bu nedenle Rus ordusunun müdahale edeceği endişesiyle bölgeyi kendi isteği ile terk etmiştir³⁵ Kısa süre sonra Rus istihbaratının da müdahaleleriyle Çeçenistan yönetilemez bir duruma gelmiştir. Herkesin, birbirinin düşmanı olduğu bu ortamda, en çok zarar görenler, Sovyetler Birliği zamanında Çeçenistan'a yerleştirilmiş, yüksek kademedeki Rus bürokratlar olmuştur. Özelleştirme furyasından fazlasıyla nasiplenen bu kitle ele geçirdikleri mülkleri bırakarak Çeçenistan'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Bu duruma Rusya bir çözüm üretmezken bağımsızlık ilân eden Dudayev yönetiminin istikrarı sağlamaya gücü yetmemiştir. Bu hâl Çeçenistan'dan Tüm Kafkasya'ya yayılmış, Kuzey Kafkasya barut fıçısına dönmüştür³⁶.

Çeçenistan'ın Rusya için önemi sadece enerji hatları üzerinde olmasından değil aynı zamanda Kafkasya'nın ulaşım ağının da merkezinde konumlanmasından kaynaklanmaktadır³⁷. Bu nedenle ilk başta Kafkasya'daki olayları hafife alan Yeltsin yönetimi, soğuk gerçekle yüzleşince acil tedbirler almaya başlamıştır. 1994 yılından itibaren Rusya yanlısı muhalif Çeçen gruplar silahlandırılmıştır. Bu arada 1.000 kişilik bir Rus birliği 40 tank eşliğinde Grozni'ye girmişse de 26 Kasım 1994 günü Dudayev'e bağlı askerî birlikler tarafından etkisiz hale getirilmişlerdir. Bu bozgunun basında geniş yer bulması Yeltsin yönetiminin karizmasını ciddi şekilde sarsmıştır³⁸.

Birinci Çeçen Savaşı esnasında yürütülen operasyonlarda başarısız olan Rusya bu sürecin sonunda Çeçenistan'a beş yıllık bir özerklik vermek zorunda kalmıştır. 1994 yılının Aralık ayında başlayan Çeçen-Rus Savaşı'nın Rusya açısından bir hezimet dönüşmesi Çeçenlere Federasyon Antlaşmasını reddetme cesareti vermiştir. Buna karşılık Yeltsin 1994 yılının son baharında Kafkasya'da radikal İslamî unsurların tehdit oluşturduğu bahanesiyle Rus Ordusu'nun yeniden

³² Fatih Yoldaş, *Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Kafkasya Politikası*, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Gebze 2010, s. 99.

³³ 1990'lı yıllarda Rusya'nın piyasa ekonomisine geçişinde atılan adımların mimarı ve Dönemin Başbakanı İgor Gaydar, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/12/091216_gaidar.shtml (Erişim Tarihi: 16.02.2017)

³⁴ Михайлович, "Борис Ельцин. Послесловие", s. 379, 380.

³⁵ Yoldaş, *a.g.e.*, s. 92.

³⁶ Михайлович, "Борис Ельцин. Послесловие", s. 382.

³⁷ Yoldaş, *a.g.e.*, s. 91.

³⁸ Михайлович, "Борис Ельцин. Послесловие", s. 383-384; Tavkul, *a.g.e.*, s. 99.

Çeçenistan'a girmesine izin vermiştir³⁹. 1997 yılının Ocak ayında AGİT gözetiminde yapılan seçimde Çeçenistan devlet başkanı olan Aslan Maşadov'u Ruslar da iyi tanımaktadır. Ruslarla savaşıyan Çeçen komutanlar, Rusların tanıdığı bu hükümete itaat etmekte epeyce zorlanmışlardır⁴⁰.

Çeçenistan'daki gerilim ve sıcak savaş Afgan-Rus Savaşı'ndan beri yükselişte olan Radikal İslamî hareketlerin de dikkatini çekmiştir. Çeçenlerin bağımsızlık mücadelesinin safları arasına sızan Radikal örgüt mensupları savaş şartlarının yarattığı olağanüstü şartlardan da istifade ederek Çeçen savaşçıları da radikal bir çizgiye doğru çekmiştir⁴¹. Durumun bu hale gelmesinde elbette diplomatik ve siyasî bir çözümün ufukta görünmemesinin de payı vardır. Rusya'nın bilinçli olarak baskıyı artırması Çeçen savaşçıları daha fazla radikal grupların kucağına itmiş ve Rus diplomasisi bunu bir fırsata çevirmiştir. Radikalizmin Çeçenistan'dan çevre bölgelere yayılma eğilimini ve *11 Eylül* olaylarını kullanan Rusya, Çeçenleri dünya kamuoyuna anti-demokrat, Radikal İslamcı ve uluslararası terörizmi destekleyen bir güç olarak lanse etmiştir⁴². Rusya'nın elindeki propaganda gücünün yanı sıra hala dünyanın en önemli ikinci askerî gücü olması son derece belirleyici olmuştur

Uzun ve tahripkâr geçen savaşın sonunda gerek insan kaynağı gerekse teknoloji ve maddî imkânları Rusya gibi devasa bir siyasî teşekkül karşısında yetersiz kalan Çeçenistan'ın kanaat önderleri, verdikleri büyük can kaybını, mültecî durumuna düşmüş savaş yorgunu halkı, savaşın bu şartlarda sürdürülmesinin imkânsız olduğunu görerek Rus devleti ile cihad'ın sürdürülmesi fikrini savunanlara yüz çevirmişlerdir. Rusya bölgeye barışın ancak kendisine itaat edildiğinde geleceğini Çeçenlere orantısız güç uygulayarak göstermiştir. Kuzey Kafkasya'da bu tip problemler olduğunda ellinin üzerinde etnik grubun yaşadığı bölgede düzeni sağlayacak bir otorite arandığında bunu temin edecek merci olarak Rusya'yı görmesi bir zihinsel inşa meselesidir. İmam Şamil'in esir düştüğü 1859 tarihinden beri bölgede demir yumruğunu bütün ağırlığıyla hissettiren Çarlık Rusya'sının bu politikasını sosyalist maske altında Sovyetler Birliği de devam ettirmiştir. Rusya Federasyonu bu nobran tarzı *Yeni Avrasyacılık* ideolojisi ile modernize ederek sürdürmeye kararlı görünmektedir.

İnguşetya, Çeçenistan ve Osetya Arasındaki İhtilafı Konular

Aslında bölgedeki ihtilafı konuların başında toprak sorunu gelmektedir. Buna siyasal sınırlarla etnik sınırların örtüşmemesi ciddi katkıda bulunmaktadır. Tarihsel deliller, etno-toponim verileri gibi verilerle de desteklenerek sürekli sıcak tutulan bu ihtilaf Kafkasya'yı bir sorunlar yumağına çevirmektedir. Bugün İnguşetya ile Çeçenistan arasında var olan sınır Stalin'in 1934'te formalite olarak belirlediği sınırdır. Çeçenistan ve İnguşetya arasındaki ihtilafı topraklar Sunjenskiy

³⁹ Yoldaş, *a.g.e.*, s. 94.

⁴⁰ Nur Dolay, *Kafkasya Çemberi*, İstanbul 2000, s. 29.

⁴¹ Tavkul, *a.g.e.*, s. 104.

⁴² Yoldaş, *a.g.e.*, s. 93, 94, 95.

ve Malgobekskiy bölgeleridir. Sovyetler Birliği çatısı altında bu konu çok fazla gündeme getirilmemiş olsa da her iki halkın tarihî hafızasına kaydedilmiş ve zamanı geldiğinde bütün sıcaklığı ile tekrar gündeme taşınmıştır⁴³. Bu durum bugün Rusya'nın da işine gelmektedir. Şöyle ki, bölgedeki tek taraflı hâkimiyetini sürdürmek isteyen Rusya, ABD gibi büyük güçleri bölgeden uzak tutmak maksadıyla bölgeye askerî müdahalede bulunmasının önünü açacak her türlü yola başvurmuştur⁴⁴. Bu şekilde bölge ülkeleri üzerinde Rusya'nın çıkarları ile çelişen politikalar gütmemeleri için baskı kurmaktadır.

İnguşlara göre, tarihe bakıldığında, Çeçenlerin hak iddia ettikleri bölgelerde hiç mezarları bulunmamaktadır. Bir toprağı vatan olarak telakkî edebilmenin önemli unsurlarından biri öteden beri orada yaşadığınızın delili sayılan atalarınıza ait mezarların varlığıdır. Kafkasya'da yaşayan toplulukların bu tür anlaşmazlıklarda ileri sürdükleri en önemli argüman kendilerinin *otokton* oldukları savıdır ve bu sav bütün Kafkasyalılar tarafından önemsenmektedir. Tarihî ve etnolojik veriler Çeçenlerin Açıoy-Martan ve Urus-Martan bölgelerinde, İnguşların ise tarihî İnguşetya bölgesinde yaşaya geldiklerini ortaya koymaktadır⁴⁵

XIX. yüzyılda Kafkas savaşlarının bitmesiyle, Çar yönetimi bölge halkını Türkiye'ye sürmüş, geriye kalanların ellerinden verimli topraklarını alarak, bölgeyi Kozak etnik temeline göre yeniden tanzim etmiştir. Dağlara ve çevredeki halkların topraklarına sürülen yerli halk sonradan kendi topraklarını çok yüksek fiyatlardan satın almak ya da kiralamak zorunda kalmıştır. İnguşların 1917 Bolşevik İhtilalini desteklemelerinin arkasında ellerinden alınan toprakların adil bir şekilde iade edileceğı vaadi yatmaktadır. SSCB bu vaatlerle Terek bölgesini ele geçirmiştir. İhtilâlden sonra ise İnguş, Kuzey Osetya ve diğer millî dağ halklarına özerklik verilmiş, topraklarının büyük bir kısmı iade edilmiştir⁴⁶.

1928 yılına gelindiğinde, Stalin'in talimatıyla Vladikavkaz Özerk Bölgesi Osetlere, Sunjensk Kozak Özerk Bölgesi ise Çeçenistan'a verilmiştir. Stalin üzerinde etkili olan Oset lobisinin asıl amacının İnguşetya'yı tasfiye etmek olduğu anlaşılmaktadır. Zamanın İnguş lideri İ. Zyazikov'un becerisiyle Vladikavkaz geri alınsa da bu lider öldürüldükten sonra 1929'da resmen Çeçenlere verilmiştir. İsmi Ordjonikidze olarak değiştirilen Vladikavkaz, 1933 yılında Stalin tarafından tekrar Kuzey Osetlere verilmiş, orada yaşayan İnguş halkı da 1944 yılında yine Stalin tarafından Kazakistan'a sürgün edilmiştir. Stalin, İnguşetya'nın diğer kısmını da Başkent Grozni ile birlikte Çeçenistan'a bağlamıştır⁴⁷. Böylece Stalin, 1944 yılında amacına ulaşarak İnguş Cumhuriyetini lağvetmiştir. İnguşetya topraklarının bir

⁴³ Авраам Шмудевич “(Асланом Куазо) Ингушетия-Чечня-Осетия: история территориального спора. Взгляд с ингушской стороны”, <http://www.apn.ru/publications/article29037.htm> (Erişim Tarihi: 01.10.2017).

⁴⁴ Yoldaş, *a.g.e.*, s. 67-68.

⁴⁵ Шмудевич, *aym yer*.

⁴⁶ Шмудевич, *aym yer*.

⁴⁷ Tavkul, “Stalin'in Kafkasya'daki Mirası”, s. 118; Шмудевич, *aym yer*.

kısmı Kuzey Osetya'ya verilmiştir. Çeçenler ve İnguşlar 8 Ocak 1957'de Kruşçev'in aldığı kararla anayurtlarına geri döndükten sonra tarihî toprakları hususunda hiçbir düzenleme yapılmamıştır. Bir takım takas usulleriyle ikametleri temin edilmiştir. İnguşların 1970'lerde sorunu sıkça dile getirmeye başlaması, Osetlerin tepkilerine ve ayrımcı tavırlarına sebep olmuştur. İnguşlar, Kuzey Osetya'nın Prigorodniy bölgesi ile Vladikavkaz'ın bir kısmının sürgün öncesinde kendi toprakları olduğunu ileri sürerek geri istemektedirler⁴⁸. Tarihî süreç içerisinde Osetler, Rusya ile uyumlu bir politika takip etmiştir. Rusya açısından Osetya bölgesi, Kafkas topluluklarının kendi aralarında birleşmelerini engelleme ve Gürcistan üzerinde denetim kurma açısından, vaz geçilmez stratejik konuma sahiptir⁴⁹.

Eylül 1990'da Kuzey Osetya Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti'nin Kuzey Osetya'da yaşayan İnguşların haklarına son vermesinin ardından Mart 1991'de Prigorodniy bölgesinde iki topluluk arasında çatışma çıkmıştır. Kasım 1991'de bu çatışmalar doruk noktasına ulaşmıştır. İnguşların Çeçenler ile sorunlar yaşadığı dönemlerde ise İnguşlar, Rusların desteğini almış, böylece anti-Rus eğilime karşı bu çatışmada yer alarak Kuzey Kafkasya'da etkili olma fırsatı elde etmiştir⁵⁰. Dudayev yönetiminin anti-Rus hareketlerini desteklemeyi reddeden İnguşlar, Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin ikiye bölünmesini temin etmişlerdir. Daha önce eski Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'ne ait olan Nazranovsk, Sunjensk ve Malgobeksk'de yaşayan İnguşlar, kendi topraklarında Dudayev'in seçimlerini yapmasını reddetmişlerdir. Böylece İnguşlar, hem kendilerini yaklaştıran savaşın dışında tutmuş hem de kendilerine ait tüm eski topraklar ile Kuzey Osetya'ya kanunsuz olarak verilen topraklarını geri almışlardır⁵¹.

Kasım 1991'de Boris Yeltsin'in teklifi üzerine referandum düzenleyen İnguşlar, İnguş Cumhuriyeti'nin kurulmasına % 90'lık bir oranla evet demişlerdir. Daha sonra, Yüksek Kurul Komisyon'u tarafından, referandumun sonuçlarına dayanılarak, 4 Haziran 1992 yılında, Rusya Federasyonu içinde İnguş Cumhuriyeti yeniden kurulmuştur. Çeçenistan'la uzlaşamayan bölgelerin bir kısmı Rusya yasalarına göre hâlâ İnguşlara aittir. 1995 yılında Assinovsk'un (büyük Kazak köyü) tüm sakinleri imzalı dilekçeleriyle ikamet ettikleri bölgenin İnguşetya'ya bağlanması için Rusya Federasyonu ve İnguş yönetimine başvuruda bulunmuşlardır. İnguşetya Cumhurbaşkanı R. Avuşev tarafından bu istek olumlu karşılanırsa da Sunjensk bölgesinin bu kısmı Çeçenistan'a geçmiş ve 2003 yılında bu geçiş kanunla güvence altına alınmıştır. Ancak İnguşlar, durumu daha da gerginliğe sürüklememek için bu çözümle barışmışlardır. Bu anlaşmazlık 2009 yılında İnguşetya'nın Sunjensk ile Malgobeksk bölgelerini kendi topraklarına katmasıyla sona ermiştir⁵². Yoğun tartışma ve çekişmelerin ardından Rusya'nın desteğini alan İnguşların amaçlarına bu

⁴⁸ Yoldaş, *a.g.e.*, s. 102.

⁴⁹ Yoldaş, *a.g.e.*, s. 106.

⁵⁰ Yoldaş, *a.g.e.*, s. 103

⁵¹ Шмудевич, ауш уер.

⁵² Шмудевич, ауш уер.

sayede ulaştıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum ilerde Kafkas topluluklarının yaşayacakları ihtilaflarda Rusya yönetimini yanlarına almak gibi bir çaba içerisine girmeleri sonucunu doğurması baştaki tezimizi doğrular niteliktedir.

Güney Abhazya-Gürcistan İhtilafı

Rus Çarlığı'nın 1800 yılında Gürcistan'ı ilhakından sonra Abhazya, Osmanlı Devleti'nden kopartılarak Rus çarlığına katılmıştır. Rus Çarlığı yıkıldıktan sonra Abhazya, bağımsızlığını ilân eden Gürcistan'ın etnik bir parçası kabul edilmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kurulmasından sonra 16 Aralık 1921'de Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş ve bu 1918'de kurulan Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti tarafından tanınmıştır⁵³. 21 Mayıs 1921'de Gürcistan Devrim Komitesi, Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına dair deklarasyonu imzalamıştır. Ancak deklarasyondan hemen sonra devreye giren *Stalin*, Abhazya'nın bağımsızlığının kabul edilemez olduğu iddiasıyla sürece müdahalede bulunmuş ve Gürcistan lehine bir sonuç çıkartmak için elindeki bütün imkânları kullanmıştır⁵⁴. Bu amaçla Stalin, 8 Eylül 1921 tarihinde Sovyetler Birliği Merkez Yürütme Komitesi Sekreteri A. Enukidze'ye bir not göndererek, “Abhazya, bağımsız Gürcistan'ın özerk bir parçasıdır, Rusya nezdinde doğrudan temsilcisi yoktur ve olamaz”⁵⁵ mesajıyla son noktayı koymuştur. Abhazya Şubat 1931'den itibaren Gürcistan'ın otonom bölgesi olmuş ve bu durum 1990 yılına kadar devam etmiştir⁵⁶. Çok etnili yapının zenginlik sayıldığı ve kardeşçe yaşandığı bu devirde de Kafkasya'da Ruslar, ellerinde istedikleri zaman problem yaratmaya yarayacak pek çok koz buldurmushlardır. Bu kozlar kritik zamanlarda çıkarıcı bir dengeyle harcanmış, buranın insanlarına verdirilen zayıat ve tahribatla ilgilenmemişlerdir⁵⁷. Abhaz-Gürcü ihtilafı çok eski devirlere dayanmakla birlikte Sovyetler Birliği döneminde sistem üzerinde yapılan düzenlemelerle ve rejimin baskısı ile çatışma durumu sadece ötelenmiş ancak sorunlar biriktirilmiştir. Bölgedeki düzenleyici gücün anahtarının kendi elinde olduğunu ispat eden Sovyetler Birliği, Gürcistan SSC'ye verdiği yetki ile bölgenin yeniden dizaynının ve Gürcü olmayan halkların etnik ve kültürel dönüşüme tabi tutulmasının yolunu açmıştır. Lavrenti Beria zamanında başlayan Kafkasya coğrafyasındaki sürgünler, göç ve iskân politikası, kendi bölgelerinde Abhazların sayısını azaltmıştır. 1944 yılında Abhazya'dan sürgün edilen Yunan köylerine Gürcülerin yerleştirilmesi suretiyle 1937 ile 1954 yılları

⁵³ Yanar, *a.g.e.*, s. 183; Yalçınkaya, *a.g.e.*, s. 183.

⁵⁴ *Abhazya Tarihi*, Ed. Stanislav Lakoba, (Çev. Uğur Yağanoğlu), İstanbul 2014, s. 289, 291. Abhazya'nın Gürcistan'dan bağımsızlığını ilan etmesi için farklı bir tarih veren bir çalışma için bakınız: Timothy Blauvelt, “Abhazia: Patronage and power in the Stalin Era”, *Nationalities Papers*, 35/2, (Mayıs 2007), s. 207.

⁵⁵ *Abhazya Tarihi*, s. 292.

⁵⁶ Tavkul, *Etnik Çatışmaların...*, s. 65; Muharrem Yıldız, *Diünden Bugüne Kafkasya*, İzmir 2006, s. 40.

⁵⁷ Хроника грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка”, *PILA Новосту* 12.08.2008, 776782, http://ria.ru/osetia_spravki/20080812/150313916.html#ixzz3rmRKtyXw (Erişim Tarihi: 13.10.2017).

arasında, Gürcülerin, Abhaz bölgelerine göçü sağlanmıştır. Bu politikalar dolayısıyla Abhazlar, 1990'ların başında Abhazya'da toplam nüfusun ancak %17'ni teşkil ediyorlardı⁵⁸. Bu orana uygun olarak Abhazya'da kümünist partiye üyelikte de Gürcüler 1942 yılında % 42 gibi bir orana ulaşırken etnik Abhazların oranı ise % 12,3'te kalmıştır⁵⁹. 1950'ye kadar Abhaz dili okul müfredatından kaldırılmış, yerine Gürcü dili getirilmiştir. Abhaz dili Gürcü grafik temeline dönüştürülmüştür. Bu temel ise bir kez daha 1954'te de Rus dili temeli ile değiştirilmiştir⁶⁰. Bunlarla da sınırlı kalmamış Stalin'in bilgisi dâhilinde bölgedeki yer adları dahi değiştirilmiştir⁶¹. Gürcistan bölgesinde bulunan birçok etnik grubun artık Gürcistan'dan ayrılarak bağımsızlık talebinde bulunması ya da güçlü gördüğü bir ülkeyle birleşmek istemesinin temel sebebi, varlığını devam ettirme içgüdüsünün yanı sıra bu grupların kendi topraklarında Gürcü yönetimi tarafından yok sayılmasına artık bir son verilmesi arzusudur.

Abhazlar, Abhazya'nın Gürcistan SSCB'den ayrılması için, Nisan 1957, Nisan 1967 ve en büyüğü de Mayıs ve Eylül 1987'de isyan etmişlerdir. Biriken bu gerilim 18 Mart 1989'da Patlama noktasına gelmiştir. Bu tarihte Lihni⁶²'de toplanan 30.000 Abhaz, Abhazya'nın Gürcü hegemonyasından çıkarılmasını ve kendilerine bağımsızlık verilmesini istemişlerdir⁶³. Bundan birkaç ay sonra 15-16 Temmuz 1989'da Shumi'de Gürcüler ile Abhazlar arasında kanlı çatışmalar baş göstermiştir. Bu çatışmalarda 16 kişi hayatını kaybetmiştir. Yine Sovyet güçlerinin müdahalesiyle bu çatışma hali sona erdirilerek taraflar yatıştırılabılmıştır. İktidara gelen Zviad Gamsahurdiya, Abhazlara bazı imtiyazlar tanımak zorunda kalmıştır⁶⁴.

Sovyetlerden sonra ortaya çıkan birçok devletin başına gelen iktidarların milliyetçi politikalar geliştirmesi ülke içindeki farklı etnik grupları birbirine düşman politik yapılara dönüştürmüştür. Bu nedenle söz konusu yöneticiler uzun süre tutunamamış ve kısa süre içerisinde yönetimden uzaklaştırılmışlardır. Bunların yerine SSCB yönetiminde çeşitli kademelerde görev yapmış eski komünist elitler iktidara gelmiştir. Ancak geçen süre zarfında sosyalist bir yapının kısa bir süre içinde milliyetçiliğe dönüştürülmesi çabası, bölge halklarının arasını açmış ve onarılması mümkün olmayan büyük tahribata neden olmuştur.

Eski Komünist elitlerin iktidara geldiklerinde 1978 yılında yapılan yasal düzenlemeleri iptal ederek bunların yerine daha eski olan 1918 Anayasasındaki yasaları geri getirmeleri ülkede tekrar gerilime neden olmuştur. Bu anayasa,

⁵⁸ Yıldız, *a.g.e.*, s. 40; *Abhazya Tarihi*, s. 310.

⁵⁹ Blauvelt, *a.g.m.*, s. 218.

⁶⁰ Baluvelt, *a.g.m.*, s. 218; Tavkul, *Etnik Çatışmaların...*, s. 65.

⁶¹ Tavkul, "Stalin'in Kafkasya'daki Mirası", s. 118.

⁶² Abhazya'nın Lihni (Лыхны) bölgesi Abhaz soylularının eski başkentidir.

⁶³ *Abhazya Tarihi*, s. 361.

⁶⁴ "Хроника грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка", *PIA Новости*, 776782, http://ria.ru/osetia_spravki/20080812/150313916.html#ixzz3rmRKtyXw (Erişim Tarihi: 13.10.2017).

Gürcistan'a bağlı bütün özerk bölgelerin yeniden Gürcistan'ın üniter yapısıyla kaynaşmasını öngörmektedir⁶⁵. Bu düzenleme zaten azınlık durumundaki Abhazların tamamen asimile edilmesi anlamına gelmektedir. Buna razı olmayan Abhaz Yüksek Sovyeti, 25 Ağustos 1990 tarihinde, yeni bir egemenlik beyanında bulunmuştur. Bu beyan Gürcü ve Abhaz politikacıları arasında ciddi bir gerginliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sürgünler sonrasında kendi bölgelerinde azınlık durumunda kalan Kafkasya halkları, Komünist yönetimin özerklik verilen daha büyük halkların adıyla tasnif edilmişlerdir. Özerk cumhuriyete adını veren ve çoğunluğu oluşturan halkın dil ve kültürünün azınlık durumuna düşürülen yerli halka dayatılması yazımızın başında belirttiğimiz gibi ilerde ortaya çıkacak daha girift ve zorlu problemlerin kaynağını oluşturmuştur. Bu küçük etnik gruplar, bağlı oldukları muhtar cumhuriyetin yönetim mekanizmasındaki önemli mevkilerden de uzak tutulmuşlardır. Sovyetler Birliği'nden kalma bu gelenek, ülkelerin bağımsızlık döneminin ilk yıllarında da devam etmiş ve zamanla azınlıklarda devlete karşı husumete dönüşmüştür. Gürcistan Yüksek Meclisi, 9 Nisan 1991'de Abhazyaya, Gürcistan içerisinde özerklik vermiştir. Özerklik verilen Abhaz Yüksek Meclisi'ndeki politik yapı şöyle teşekkül etmiştir: 28 Abhaz, 26 Gürcü, 11 diğer etnik gruplar⁶⁶. Bu rakamlar dahi Abhazların nasıl bir baskı altında olduklarını göstermek için yeterlidir.

Ancak Gamsahurdiya taraftarlarının 1992 yılının Şubat ayında Abhazyada isyan çıkartması üzerine Gürcistan Millî Muhafızları bu olayı bahane ederek Abhazyaya girmiştir. 5 Mayıs 1992'de Abhaz Meclisi'ndeki Gürcü milletvekillerinin oturumu terk etmesi var olan gerilimi doruk noktasına çıkartmıştır. 23 Temmuz 1992 yılında Abhazyaya Yüksek Meclisi'nin, 1978 anayasasını yürürlükten kaldırarak yerine 1927 anayasasını yürürlüğe koyması üzerine Abhazyaya tekrar özerklik öncesi statüsüne dönmüştür⁶⁷. Gürcü yönetimi 1927 Anayasasının Abhazyaya tam bağımsızlık verdiğini bildiği için bu oldubittiye şiddetle itiraz ederek Abhaz Meclisi'nin aldığı bu kararı kabul edilemez bulduğunu ilan etmiştir. Bu sırada üst düzey Rus Ordu komutanlarından oluşan bir heyet Abhazyayı ziyaret etmiş ve bu gerilimde Rusya, Abhazyayı Gürcistan'a karşı destekleme kararı almıştır. Rusya'nın bu kararı almasında Kırım'daki deniz üslerini Ukrayna'ya kaptırmasının önemli bir rolü olduğunun altı çizilmelidir⁶⁸.

14 Ağustos 1992'de Gürcistan ile Abhazyaya askerî kuvvetleri arasında çıkan çatışmalar kısa süre sonra gerçek bir savaşa dönüşmüştür. Bu savaş, Abhazların ve

⁶⁵ Tavkul, *Etnik Çatışmaların...*, s. 66.

⁶⁶ “Хроника грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка”, *PIA Новости*, 776782, http://ria.ru/osetia_spravki/20080812/150313916.html#ixzz3rmRKtyXw (Erişim Tarihi: 13.10.2017).

⁶⁷ Yanar, *a.g.e.*, s. 184.

⁶⁸ Tavkul, *Etnik Çatışmaların...*, s. 67.

diğer etnik unsurların ayaklanmasına sebep olmuştur⁶⁹. Bu savaşın bir tarafını Abhazya Askerî Birlikleri, Abhazya gönüllüleri ile Abhazya topraklarındaki diğer etnik gruplar ve Kuzey Kafkasya'nın değişik bölgelerinden gelen Kuzey Kafkasyalı gruplarla Kozaklar oluştururken, diğer tarafını Gürcü Millî Muhafızları, diğer etnik gruplardan Gürcü yanlısı olanlar ve Gürcü gönüllüleri oluşturmaktadır⁷⁰. 3 Eylül 1992'de Gürcü askerlerinin Abhazya'dan çıkartılmasına mukabil sürgün edilen Abhazların vatanlarına geri dönmesi üzerine Yeltsin ile Şevarnadze bir anlaşma imzalamışsa da kimse bu anlaşmaya riayet etmemiştir⁷¹. 15 Aralık 1992'den 1993 yılına kadar sağlanan ateşkese riayet edilmiş ancak Eylül 1993'te Abhaz güçleri ateşkese bozmuş ve Gürcü kuvvetlerini Shumi'den çıkartarak kenti ele geçirmişlerdir⁷².

Gürcistan, Rusların Abhazya'yı desteklemesi sebebiyle, Güney Kafkasya'da bulunan tek Rus üssünün tahliyesini istemiştir. Ancak Gürcistan'da bağımsızlık yanlıları ile diğer gruplar arasında etnik çatışmalar güçlenince, Şevarnadze, Moskova'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Bu yardıma mukabil, BD'T üyeliğinin yanı sıra Tiflis'teki Rus üssünün Rusya tarafından kullanım süresinin uzatılması yönünde anlaşmaya varılmış ve karşılıklı olarak imzalar atılmıştır. Bu anlaşmaya rağmen Rusya, 1990'lı yıllar boyunca Abhazya ve Güney Osetya'yı desteklemiş ve Gürcistan'ın askerî olarak yenilmesine sebep olmuştur. Her iki bölgeye de Bağımsız Devletler Topluluğu askerî kimliği altında 1.800 Rus askeri yerleştirilmiştir. Gürcistan ise bu durumdan kaygılanarak kendi toprak bütünlüğünü korumak amacıyla Osetya'da AGİT, Abhazya'da ise Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin yerleştirilmesini temin etmeye çalışmıştır. Fakat Rus askerleri, bölgeyi, Gürcülerden temizleyerek bir anlamda Kosova'daki oldubittinin intikamını almıştır. Rusların, Gürcü topraklarına müdahalelerini meşrulaştırmak için kullandıkları argümanlardan biri de Pankisi vadisidir. Ruslara göre, Çeçen ve diğer dinî radikal gruplara mensup teröristler, Gürcistan sınırları içinde bulunan bu vadiden, Rus topraklarına saldırmaktadırlar. Ayrıca, Ukrayna'nın Kırım'ı ele

⁶⁹ Tavkul, *Etnik Çatışmaların...*, s. 69; “Хроника грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка”, *PIA Новости*, 776782, http://ria.ru/osetia_spravki/20080812/150313916.html#ixzz3rmRKtyXw (Erişim Tarihi: 13.10.2017).

⁷⁰ “Хроника грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка”, *PIA Новости*, 776782, http://ria.ru/osetia_spravki_/20080812/150313916.html#ixzz3rmRKtyXw (Erişim Tarihi: 13.10.2017).

⁷¹ Tavkul, *Etnik Çatışmaların...*, s. 71; “Хроника грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка”, *PIA Новости*, 776782, http://ria.ru/osetia_spravki_/20080812/150313916.html#ixzz3rmRKtyXw (Erişim Tarihi: 13.10.2017).

⁷² “Хроника грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка”, *PIA Новости*, 776782, http://ria.ru/osetia_spravki_/20080812/150313916.html#ixzz3rmRKtyXw (Erişim Tarihi: 13.10.2017).

geçirmesi nedeniyle Rusya'nın Karadeniz'e kıyısı azalan ve önemli üslerini kaybeden Rusya'nın Gürcistan'a ilgisi Gürcistan'ın Karadeniz kıyısındaki limanları olmalıdır⁷³.

14 Mayıs 1994'te Rusya aracılığıyla Moskova'da, Gürcüler ile Abhazlar arasında savaşların durdurulması ve askerî güçlerin Abhazyadan ayrılmasına yönelik bir metin imzalanmıştır. Haziran 1994'te, bu evrak esasında, olayların daha da tırmanmaması için bölgeye BDT askerî birlikleri yerleştirilmiştir. Tamamen Ruslardan oluşan bu BDT askerleri, 30 kilometrelik alanı güvenlik bölgesi ilan ederek kontrollerine başlamışlardır. Bu bölgede o tarihten itibaren barış gücü adı altında 3 bin Rus askeri bulunmuştur ve bu güçlerinin eylem süresi 6 yıl olarak BDT üyelerinin onayıyla meşruiyet kazanmıştır. BDT üyeleri bu süreyi daha sonra da uzatmak için karar almışlardır⁷⁴. Abhazyada, 1995 baharında bağımsızlık talebinden vazgeçmiştir. Abhazlar, Abhazyada ve Gürcistan'ın eşit statüde olacağı bir konfederasyon için ısrar ederken Gürcüler, Gürcistan'ın federal bir devlet olmasında ısrar ederek bölgeye özerk bir statü verme niyetindeydiler⁷⁵. Çatışma bölgelerini kontrol etmek amacıyla 1997 yılında BM gözetimi altında Gürcü-Abhaz koordinasyon birliği kurulmuş, koordinasyona 3'ü Gürcü, 3'ü Abhaz olmak üzere 6 temsilci atanmış ancak 2001 yılında Gürcü ve Abhaz ilişkilerinin gerginleşmesi nedeniyle bu mekanizmanın işleyişi durdurulmuştur⁷⁶.

Gerek Güney Osetya gerekse Abhazyada probleminde dış faktörlerin ne kadar belirleyici olduğu ortaya çıkmıştır. Oset ve Abhazlar, Gürcistan içerisinde azınlık statüsünde olsalar da temin ettikleri dış destekler vasıtasıyla bu süreçten kârlı çıkmışlardır. 1990'lı yıllarda Batı, özellikle de ABD zaman zaman Pankisi vadisindeki Çeçen teröristleri saf dışı etmek bahanesiyle Gürcistan'a askerî eğitim ve silah yardımında bulunsa da Rusların desteğini alan diğer etnik gruplar Gürcüleri püskürtmeyi bilmiştir. Ancak tarihsel vetire içinden baktığımızda Stalin idaresinin yarattığı sorunu çözme iddiasında olan merciiin Rusya Federasyonu olduğu görülecektir. Rusya Federasyonu'nun Kafkasyada politikasının Stalin'in Kafkasyada izlediği stratejiyi dışlamadığını rahatlıkla iddia edebiliriz.

Güney-Osetya Gürcistan İhtilafı

Osetya'nın kuzey-güney olarak ayrılmasının kökleri Çarlık yönetimi zamanında ülkenin güney kısmının Gürcü idaresine verilmesine dayanır⁷⁷. Ekim Devrimi'nden sonra 1918-1921 yılları arasında Gürcü Menşevikler, Güney

⁷³ Duhan Kalkan, *Güney Kafkasyada Bölgesindeki Etnik Çatışma Alanları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s. 138, 140, 141, 142.

⁷⁴ “Хроника грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка”, *PIIA Новосту*, 776782, http://ria.ru/osetia_spravki_/20080812/150313916.html#ixzz3rmRKtyXw (Erişim Tarihi: 13.10.2017).

⁷⁵ Tavkul, *Etnik Çatışmaların...*, s. 71.

⁷⁶ “Хроника грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка”, *PIIA Новосту*, 776782, http://ria.ru/osetia_spravki_/20080812/150313916.html#ixzz3rmRKtyXw (Erişim Tarihi: 13.10.2017).

⁷⁷ Yanar, *a.g.e.*, s. 202.

Osetya'yı işgal etmiştir. Güney Osetyalılar, Bolşevik Kuzey Osetyalılarla birleşmek maksadıyla Menşeviklere karşı ayaklanmışlardır. Menşeviklerin Güney Osetyalılara saldırmaması bir bahane olmuş, Güney Osetyalılar, Bolşeviklerin Gürcistan'ı işgal etmesine yardımcı olmuştur. Bu olay Gürcistan ve Güney Osetya halkı arasında husumetin önemli bir referans noktası olmuştur. Biriken bütün husumete rağmen 1980'lere kadar Güney Osetyalıların Gürcistan'dan ayrılma talebi olmamıştır⁷⁸. Güney Osetya, Sovyetler Birliği'nin teşekkül ettirilmesiyle birlikte 1920'de Gürcistan'ın özerk bölgesi haline getirilmiştir. 1936 Anayasası ile bu durum bir kez daha teyit edilmiştir⁷⁹. Oset halkı üzerinde uygulanan asimilasyon politikası Stalin'in ölümüne kadar devam etmiştir. Tiflis, Oset Alfabeti'ni Latin temelinden çıkartıp Gürcü temeline oturtmuştur. Ayrıca tarihî Osetya Güney ve Kuzey olmak üzere ikiye bölünmüş ve Gürcistan'a bağlı olan Güney Osetya, ekonomik ve sosyal bakımdan Gürcistan ortalamasının altına düşmüştür⁸⁰. Stratejik konumu nedeniyle Gürcistan'dan vazgeçemeyen SSCB bu dönemde de Gürcü yönetimini desteklemiştir. Ancak Gürcü yönetiminin aldığı radikal kararlar, Oset milliyetçiliğinin yükselmesine ve keskinleşmesine yol açmıştır.

1989 yılında kurulan Osetya Halk Cephesi isimli parti, Güney Osetya'yı Gürcistan'dan ayırıp Rusya'ya bağlama fikri ile öne çıkmıştır⁸¹. Bu politik fikir bölgede var olan gerilimi daha da artırmıştır. 1989 yılında Gürcistan devlet başkanı olan Zviad Gamsahurdiya, Osetya'nın özerkliğinin korunacağı taahhüdünde bulunmuştur. Fakat çok geçmeden 1990 yılı Aralık ayında, Gürcistan Yüksek Sovyeti, Osetya'nın özerklik statüsünü lağvetmiştir⁸². Bu kararın alınmasından sonra Güney Osetya'da yaşayan Gürcüler, yerli halk tarafından baskı altına alınmıştır. Bunun üzerine Gürcü idaresi olağanüstü hal ilân etmiş Osetler de bu uygulamaya karşı Moskova'dan yardım istemişlerdir. Moskova'nın bölgeye gönderdiği birlikler gerilimi azaltmak şöyle dursun daha da artırmıştır⁸³. Gürcistan bölgesinde bulunan birçok etnik grubun Gürcistan'dan ayrılarak bağımsızlık ya da güçlü gördüğü bir ülkeyle birleşmek istemesinin temel sebebi, bu grupların kendi bölgelerinde yok sayılmasına tahammül edemeyerek artık buna bir son verilmesi arzusu ve var olma içgüdüleri olmuştur denilebilir.

Gürcistan'da 1980'li yıllar boyunca milliyetçi hareketler artmış ve buna bağlı olarak 1990 yılında düzenlenen parlamento ya da diğer özerk bölgelerin partilerinin katılması yasaklanmıştır. Bunun üzerine Güney Osetya'nın Gürcistan'dan ayrılarak

⁷⁸ F. Sait Sönmez, *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikasının Bölgenin Etnik Çatışma Potansiyeli Açısından İncelenmesi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2004, s. 161.

⁷⁹ Yalçinkaya, *a.g.e.*, s. 189.

⁸⁰ Asif Aşurov, *Güney Kafkasya'da Etnik, Dilsel ve Dinsel Grupların Bölge Politikalarında Yeri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 70.

⁸¹ Tavkul, *Etnik Çatışmaların...*, s. 79; Yanar, *a.g.e.*, s. 202; Yalçinkaya, *a.g.e.*, s. 190.

⁸² Yalçinkaya, *a.g.e.*, s. 190.

⁸³ Sönmez, *a.g.e.*, s. 161-162.

Sovyetler Birliği'nin bağımsız bir üyesi olma isteği teklife dönüşmüş, Sovyet ve Gürcü anayasasına aykırı olduğu için bu istek reddedilmiştir. Osetlerin bu isteği Gürcüleri kızdırmış, *ayrılıkçı* suçlamalarla Gamsahurdiya Hükümeti, Güney Osetya'nın özerklik statüsünü elinden almıştır. Bunun üzerine Osetler Kasım 1990'da bağımsızlıklarını ilân etmiştir⁸⁴. Bu hamlenin ardından çatışma çıkmış ve Güney Osetya'nın isteği üzerine Rus MVD⁸⁵ birlikleri bölgeye sevk edilmiştir. Bu meseleden ötürü Gürcüler, Rusları kınasalar da Aralık 1990'da bir uzlaşma komisyonu kurabilmişlerdir. Fakat Güney Osetyalılar gerilla taktiğiyle silahlı saldırılarına devam ederek Kuzey Osetya'ya kaçmışlardır⁸⁶.

5-6 Ocak 1991'de Gürcistan askerinin Tshinvali'ye girmesi üzerine 7 Ocak'ta Gorbaçov, Güney Osetyalıların ayrılıkçı girişimlerini ve Gürcistan Yüksek Sovyeti'nin Güney Osetya'nın özerklik statüsünü iptal kararını kınayan bir kesin uyarı vermiş ve her iki tarafın da bölgeden askerlerini çekmesini istemiştir⁸⁷. Gorbaçov, Aksî takdirde OMON⁸⁸ birliklerini bölgeye göndereceğini bildirmiştir⁸⁹. Ruslar, günümüzde olduğu gibi Sovyet sonrasında da Kafkasya'daki kargaşanın Rusya'ya sıçrayabileceği ve kendi güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle, Rusya Federasyonu'nun bölgede asker bulundurmasının şart olduğunu büyük güçlere ve bölge halklarına anlatmaktaydı. Aslında Rusya'nın jeopolitik ve jeostratejik menfaatleri bunu gerekli kılıyordu. Bölgenin Moskova'nın kontrolünden çıkmaması için siyasal bir boşluk bırakılmaması gerekiyordu. Rusya, bu maksatla Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurarak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölgede ortaya çıkan devletleri kendi etki alanı içinde tutmayı hedeflemiştir.

Gürcistan devlet başkanı Zviad Gamsahurdiya ise Gürcistan'a karşı savaşan Osetlerin, Gorbaçov'un askerleri olduğunu ileri sürerek, Rusların böylece hem Güney Osetya'ya hem de Gürcistan'a asker sokmaya çalıştığını belirtmiştir. Gamsahurdiya, 23 Kasım 1991'de eli silah tutan her Gürcü'yü, Güney Osetya'nın Gürcistan'dan ayrılmasını engellemeye çağırmıştır⁹⁰. Bunun üzerine Güney Osetya, 28 Kasım 1991'de yeniden bağımsızlığını ilan ederek, öncelikli olarak Ulusal Muhafız Birliği'nin kurulması kararını almıştır. Küçük insan gruplarından oluşan milisler arasındaki çatışmalar arttıkça sivil halkın maruz kaldığı insan hakları ihlalleri de artmıştır⁹¹. Gorbaçov'un her iki tarafa da yaptığı uyarılar etkili olmamış ve milis

⁸⁴ Yalçinkaya, *a.g.e.*, s.190.

⁸⁵ MVD-Ministerstvo Vnutrennih Del (İçişleri Bakanlığı).

⁸⁶ Kalkan, *a.g.t.*, s. 117, 118.

⁸⁷ Tavkul, *Etnik Çatışmaların...*, s. 80.

⁸⁸ ОМОН-Отряд Мобильный Особого Назначения (Rus Çevik Kuvveti)

⁸⁹ Sönmez, *a.g.e.*, s. 162.

⁹⁰ Paul Henze, Gamsahurdiya'nın Gürcistan halkını iyi tanımadığı için ülkenin Gürcü halkının potansiyelini yeterince kullanmadığını belirtmektedir. *Kafkasya ve Orta Asya: Bağımsızlıktan Sonra Geçmiş ve Gelecek Konferansı (25-27 Mayıs 1995-Ankara)*, Ankara 1996, s. 19.

⁹¹ Kalkan, *a.g.t.*, s. 119.

grupları arasındaki çatışmalar 1991 yılı boyunca devam etmiştir⁹². Özellikle yerel milis kılığında Gürcü ordusu ya da Gürcü milis kuvvetleriyle çatışan Rus askerleri, evrensel insan hakları kurallarını hiçe sayarak çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine hatta kutsal mekânların tahrip edilmesine yol açmıştır. Rusya, Kafkasya'dan askerî güçlerini çekmesi ile sonuçlanabilecek hiçbir olaya bigâne kalmamış illegal hamleler dâhil her türlü riski göze almıştır.

Güney Osetya'nın 1991 yılındaki ayrılıkçı referandumunu Oset halkının neredeyse tamamı desteklemiştir. Bu duruma kızan Gürcülerin bölgede etnik temizlik yapmasına Moskova sessiz kalmıştır. Rusya'nın sessiz kalmasına mukabil Osetyalıların ekonomik ve siyasî haklarının Tiflis tarafından ihlal edildiğini gerekçe gösteren Güney Osetya Meclisi, Kuzey Osetya ile birleşme kararı almıştır. Znaer Gassyevs yeni kurulan bu bağımsız cumhuriyetin devlet başkanı seçilmiştir⁹³.

Zviad Gamsahurdia'nın yerine geçen Şevarnadze eski başkanın izlediği milliyetçi çizgiden ziyade, daha ılımlı bir politika izleyerek Osetyalılarla uzlaşmayı teklif etmiştir. Çatışmalar yeniden şiddetlenince tekrar devreye giren Rusya, Gürcistan'ı tehdit etmiştir; 22 Haziran 1992'de Rusya Parlamento Sözcüsü Ruslan Hasbulatov, Gürcistan'ın Güney Osetya'ya düşmanlığını sürdürmesi halinde, Güney Osetya'yı Rusya Federasyonu'na bağlayacaklarını bildirmiştir⁹⁴. Güney Osetya'yla ilgili 24 Haziran 1992'de Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile Gürcistan Devlet Başkanı Edward Şevarnadze arasında Soçi'de varılan bir anlaşma ile Güney Osetya ve Gürcistan arasındaki çatışmalar son bulmuş, Rus, Gürcü ve Güney Osetya birliklerinden oluşan üçlü barış gücü askerleri sınır bölgelerine yerleştirilmiştir. AGİT ise burada gözlemci görevi üstlenmiştir⁹⁵.

Gürcistan devlet başkanı Şevarnadze, ülkeyi bölünmenin eşliğinden geri döndürmek için Rusya'nın arabuluculuk tekelini kırarak uluslararası kuruluşları bu meseleye dâhil etmek için yoğun çaba sarf etmiştir. Ancak ne NATO ne AGİT ve ne de BM gibi kuruluşlardan beklediği desteği alabilmiştir⁹⁶. Kuzey Osetya, 1992 yılından itibaren, Güney Osetya ve Gürcistan arasındaki bu sorunla ilgilenmeye başlamış, 28 Mayıs'ta Gürcistan'a giden doğalgazı kesmiş, askerî hava yollarını da bu ülkeye kapatmıştır. Kuzey Osetya'nın bu uygulamaları Ruslar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Sorunun çözülmesi noktasında çeşitli politikalar geliştiren Şevarnadze askerlerle bu politikalar konusunda anlaşamamıştır. Hatta Gürcü birlikleri, 10 Haziran 1992'de Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'yi Şevarnadze'den habersiz kuşatmıştır. Güney Osetya'nın Rusya Federasyonu'na meyli Ruslar için önemli bir fırsattı. Çeçenistan'daki çatışma ve istikrarsızlığın

⁹² Sönmez, *a.g.e.*, s. 162.

⁹³ Sönmez, *a.g.e.*, s. 163.

⁹⁴ Kalkan, *a.g.t.*, s. 120.

⁹⁵ Aşurov, *a.g.t.*, s. 71.

⁹⁶ Kalkan, *a.g.t.*, s. 121.

bütün Kafkasya'ya yayılma istidadı göstermesi Güney Osetya'yı Rusya için hızlı müdahale edebilmek bakımından daha da önemli kılıyordu⁹⁷.

Güney Osetya'da 1994'ün Mart'ında yapılan parlamento seçimlerini Komünistlerin kazanması, bir önceki milliyetçi partinin Gürcistan'dan ayrılarak Kuzey Osetya ile birleşme hayalini suya düşürmüştür. Olumlu yönde gelişen Gürcistan-Güney Osetya ilişkileri, 27 Ağustos 1996'da Şevarnadze ile Çibirov'un Vladikavkaz'da bir araya gelmesiyle devam etmiştir⁹⁸. Taraflar arasında kalıcı bir barış antlaşması temin edilememiş, Rusya'nın itirazına Rağmen Güney Osetya'da yapılan başkanlık seçimlerini Çiburov'un kazanması dahi AGİT ve RF nezdinde yapılan girişimlerin olumlu sonuçlanmasını sağlayamamıştır⁹⁹. Hem Gürcü hem de Güney Oset yöneticilerinin ılımlı yaklaşımı ilişkileri yumuşatmış ve farklı iletişim kanallarının açılmasını sağlamıştır¹⁰⁰.

Sonuç

Tarih boyunca aynı kültür havzasında yaşamış olan Kafkasya halklarının temellük ettikleri toprakların sınırları, taraflar arasındaki anlaşmalara ve kabilelerin kendi rızasına dayanırdı. Stalin tarafından çizilen sunî sınırlar, günümüzde olduğu gibi SSCB zamanında da bölge halkları tarafından meşru kabul edilmemiştir. Bu sorun, 1990'larda olduğu gibi daha önce SSCB zamanında da isyanların ve çatışmaların sebebi olmuştur. Çatışmaların bir diğer sebebi ise etnik azınlıkların, mensubu oldukları özerk cumhuriyetin millî dilinin, bu azınlıkların ders müfredatına konulması ya da dayatılması olmuştur ki bu sistem daha sonra tamamen kaldırılıp, Rus dili temeline dönüştürülmüştür.

Dönüşüm sürecinde demokrasi reformlarıyla yoğunlaşan Kremlin ve Boris Yeltsin, Kafkasya'daki ekonomik ve siyasî krizleri, Kafkas halkları arasındaki anlaşmazlıkları olurlara bırakmıştır. Bütün Rusya Federasyonu ekonomik kriz içerisindeyken Kafkasyalılar arasında sınır ya da toprak sorunu silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Bölgedeki Komünist Parti ileri gelenlerinin ve eski Rus bürokratların Kafkasya'dan petrol ve diğer ham maddeleri bölge dışına taşıması, Ruslara yönelik suikastlar düzenlemesinde etkili olmuştur. Kafkasya halklarının kolektif hafızası gerek Çarlık ve gerekse komünist rejimin kendilerine uyguladığı etnik temizlik, katliam, sürgün gibi her türlü zulmü kaydetmiştir. Bütün bu uygulamalar Kafkasya halklarının Rus devletine olan güvenini onulmaz bir şekilde sarsmıştır. Bu güvensizlik sadece Kafkasya'daki toplulukları değil İdil-Ural ve Türkistan'daki Müslüman halkları da başka arayışlar içerisine sokmuştur. 1995'ten sonra ilgisini Rusya'dan, Kafkasya ve diğer yeni oluşan cumhuriyetlere yönelten Batı, Rusları yalnızlık duygusuna iterken bu yeni oluşumların özgüven kazanmalarına katkı sağlamıştır.

⁹⁷ Sönmez, *a.g.e.*, s. 164.

⁹⁸ Kalkan, *a.g.t.*, s. 122-123.

⁹⁹ Sönmez, *a.g.e.*, s. 165.

¹⁰⁰ Kalkan, *a.g.t.*, s. 123.

Sovyet hükümeti tarafından Kafkasya'nın suni sınırlarla bölünmesi, her sürgün sonrası boşaltılan bölgelere Kozakların ve Rusların yerleştirilmesi, sürülen halkın geri gelişiyle söz konusu halkların yerlerinin değiştirilerek farklı bölgelerde ikamet ettirilmesi, 1990 yılı itibarıyla Kafkasya'da huzursuzluğun en büyük sebebinin oluşturmuştur. Rusya Federasyonu açısından bakılacak olursa, buralara yerleştirilen Rus ve Kozaklar, Rusya'nın bu cumhuriyetlere yönelik talep ve baskılarını meşrulaştırmanın aracı olmuştur. Bağımsız Devletler Topluluğu, söz konusu cumhuriyetlerin çözümü dışarıda arama ihtimalini göz önünde bulundurarak, bu tip problemlerin çözülebileceği ve Rusya'nın hakem rolünü üstlendiği bir platform olarak tasarlanmıştır.

Sovyet sonrası dönemde Kafkasya'da meydana gelen olayların tamamında ya Rus istihbaratının ya da sürgünler sırasında Kafkasya'ya yerleştirilen Kozakların veya o bölgelerde yaşayan Rusların parmağı olmuştur. Bunun en bariz örneği Çeçenistan olaylarıdır. Rusya'nın ve Rus basınının demokrasi ve ifade özgürlüğünün en doruk noktası sayılan Yeltsin'in devr-i iktidarında, televizyon, gazete, kitap ve makaleler bu gerçeği açıkça dile getirmiş ve eleştirmişlerdir¹⁰¹. Fakat bu dönemde bile Kremlin ya da Yeltsin olayların bastırılması için Rus askerine emir vermekten çekinmemişlerdir. Rusların amacı hem kendi hem de diğer komşu bölgelerin kontrolünü sağlamaya yönelikken, Kafkasyalıların amacı ise özerklik haklarının genişletilmesi ve ardından bağımsızlığın ilan edilmesi olmuştur.

Çeçen-Rus savaşı, İnguşetya, Çeçenistan ve Osetya arasındaki toprak üzerine ihtilaf ve çatışmalar; Gürcistan ile Abhazyaya arasındaki sonuçlanamayan polemikler ve bu sıkıntıların çeyrek asır boyunca sıcak tutulması, Rusların Kafkasya'ya geri dönüşünün garantisi olan önceden kurgulanmış gelişmelerdir. Stalin zamanında gerçekleştirilen sürgünlerin ardından birkaç nesil geçmesine rağmen söz konusu etnik gruplar, eski topraklarını hala öz yurtları olarak görmektedirler. Ne olursa olsun, aralarında yabancı unsur görmek istemeyen bu halklar, kendi atayurtları konusunda ısrar etmektedirler. Sovyetlerin 1934 yılından itibaren Kafkasya'yı parselleyerek, nüfus politikalarıyla iyice giriftleştirerek içinden çıkılmaz bir hal almasıyla başlayan bölge halklarının ayaklanmaları ve kendi aralarındaki çatışmalar, birkaç nesildir devam etmektedir. Bu kangren olmuş problemlerin yarattığı gerilimlerden dolayı bölge halklarında bir bıkkınlık oluşmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını elde edenler dahi söz konusu sebeplerle istikrarını sağlayamamış ve tekrar Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmışlardır.

Asya'da ve özellikle de Kafkasya'da etnik milliyetçiliğin gelişmesini, birbirine geçmiş sınırlar konusundaki anlaşmazlıkları, silahların ve kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını, istikrarsız rejimleri ve enerji rekabetini, halklar ve ülkeler arasında çıkmış ve her an çıkabilecek çatışmaların emareleri olarak görebiliriz. Bu problemler bölge dışı güçlerin müdahalesi ise muhtemel çatışmaların daha ağır bir

¹⁰¹ Elnur İsmaylov, "21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, I/1, (2013), s. 91.

hal almasını sağlamaktan başka bir faydası olmayacaktır¹⁰². Azerbaycan-Ermenistan, Gürcistan-Abhazya ve Çeçenistan-İnguşetya örneklerinde görüldüğü gibi Rusya, kendine boyun eğen her kesimi yaşatma ve kayırma politikası uyguladığı gibi, başkaldıran ve özgürlük isteyenlerin ellerinden yaşam alanlarını ve yaşam hakkını almaktadır. Kendi yandaşlarının bölgelerine asker yerleştirip onların güvenliğini sağlarken, yerleştiği bölgeyi aynı zamanda bir üs olarak kullanmaktadır¹⁰³. Rusya'nın burada ortaya çıkan problemlere yaklaşımındaki önceliği hangi tarafın haklı olduğundan daha çok kendi ulusal çıkarları olmuş bu nedenle kâh bir tarafı kâh diğer tarafı destekler pozisyon almıştır. Hatta zaman zaman erken müdahale ederek önlenilecek çatışmaları izlemeyi tercih etmiş adeta problemin büyüüp çığırından çıkmasını ve tarafların Rusya'nın hakemliğini talep etmesini beklemiştir.

Bu bölgedeki ihtilafların en çok kimin işine yaradığını sorduğumuzda bölgeyi tanıyan hemen herkes Rusya Federasyonu'nu işaret edecektir. Rus diplomasisinin dünyanın en çetrefilli bölgelerinden biri olan Kafkasya'da sunî olarak ürettiği problemleri Rus gücü olmadan çözemeyeceği algısını oluşturması Rusya'ya bölgesel sorunların çözümünde kilit bir rol vermektedir. Bölgenin yerli halklarının aşmayı başaramadıkları Kafkas halkları arasındaki rekabet ve millî gurur gibi birtakım unsurlar karşılaştıkları sorunları çözmelerine engel olmaktadır. Doğal etnik sınırları değiştirilmiş, ormanlarına ve akarsularına müdahale edilerek doğal habitatu bozulmuş, bölgeyle tarihsel bağı bulunmayan onlarca yabancı unsur bölgeye taşınarak demografisi ile oynanmış adeta yeniden dizayn edilmiş bir tarihî coğrafyada ortaya çıkan yeni problemleri, geleneksel örgütlenmesi bozulmuş Kafkas topluluklarının geleneksel yöntemlerle çözmesini beklemek mümkün değildir. İnşa edilen bu yeni Kafkasya'nın yeni sorunlarını taktik değil stratejik bir yaklaşımla ele alan güçlerin çözebilme ya da kontrol edebilme kudretine sahip oldukları görülmektedir.

Kaynaklar

- Abhazya Tarihi*, Edit. Dr. Stanislav Lakoba, (Çev. Uğur Yağanoğlu), İstanbul 2014.
- Aleskerov Alesker, *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişimleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2007.
- Altınanıt, Hasan İzzet, *Özgürlüğün Görkemli Ülkesi Kafkasya*, İstanbul 2014.
- Aşurov Asif, *Güney Kafkasya'da Etnik, Dinsel ve Dinsel Grupların Bölge Politikalarında Yeri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- Bennigsen, Alexandre & Quelquejay, Chantal, *Stepte Ezan Sesleri*, (Çev. Nezih Uzel), İstanbul 1994.
- Blauvelt, Timothy, "Abhazia: Patronage and power in the Stalin Era", *Nationalities papers*, 35/2, (Mayıs 2007), s. 203-232.

¹⁰² Ümit Özdağ, "Asya Kıtasında Değişen Güç Dengeleri ve Güvenlik Sorunları", *21. Yüzyıl*, S. 31, (Temmuz 2011), s. 18.

¹⁰³ Özdağ, a.g.m., s. 20.

- Brauer, Birgit “Chechens and the Survival of Their Cultural Identity in Exile”, *Journal of Genocide Research*, V. 4, S. 3, (2002), s. 387-400.
- Broodbank, Cyprian, *Orta Deniz'in Yapımı*, (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul 2016.
- Dolay, Nur, *Kafkasya Çemberi*, İstanbul 2000.
- Dugin, Aleksandr, *Rus Jeopolitiği*, Çev. Vügar İmanov, İstanbul 2005.
- Golbaç, Nureddin, “Katliamın Sebepleri”, *Kafkasya (Derkaukasus)*, München, S.7, (Şubat 1952), s. 19-20.
- Хроника грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка, *PIA Новосту* 12.08.2008, 776782, http://ria.ru/osetia_spravki/20080812/150313916.html#ixzz3rmRKtyXw (Erişim Tarihi: 13.10.2017).
- Rusya'da Reformların Mimarı Öldü, *BBC Türkçe*, (http://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/12/091216_gaidar.shtml) (Erişim Tarihi: 25.10.2017).
- İmanov, Vügar, *Avrasyacılık; Rusya'nın Kimlik Arayışı*, İstanbul 2008.
- Ирон, Адам, “Краткая история объединенного Северокавказского государства”, <http://iron-adam.livejournal.com/34600.html> (Erişim Tarihi: 19.08.2017).
- İsmayilov, Elnur, “21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, I/1, (2013), s. 87-105.
- Kafkasya ve Orta Asya: Bağımsızlıktan Sonra Geçmiş ve Gelecek Konferansı (25-27 Mayıs 1995-Ankara)*, Ankara 1996.
- Kalkan, Duhan, *Güney Kafkasya Bölgelerinde Etnik Çatışma Alanları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.
- Kantemir, A., “Kafkasya'daki Katliamın Sekizinci Yıldönümü”, *Kafkasya (Derkaukasus)*, München, S.7, (Şubat 1952), s. 1-3.
- Karça, Ramazan, “Şimali Kafkasya'da Tehcir ve Katliam”, *Dergi* (Münih), S.5, (1956), s. 35-50.
- _____, “Kuzey Kafkasya'da Milliyetçiliğe Karşı Savaş”, *Dergi* (Münih), S.19/1, (1960), s. 48-62.
- Kısacık, Sina, “1990 ve 2000'li Yıllarda Rus Dış Politikasında Temel Eğilimler”, <http://politikaakademisi.org/1990-ve-2000li-yillarda-rus-dis-politikasinda-temel-egilimler/> (Erişim Tarihi: 19.10.2017).
- Marshall, Alex, *The Caucasus Under Soviet Rule*, London 2010.
- Млечинмихайлович Леонид, Борис Ельцин. Послесловие, ЗАО Центролизграф, Москва 2007.
- Опубликовано в РГ (Федеральный выпуск) N.190 от 11 июля 1991 г. Rossiyskaya Gazeta, <http://www.rg.ru/1991/07/11/eltsin.html/> Erş: 24.03.2014
- Özcan, Kemal, “Stalin Döneminde Sürgünler”, *Stalin ve Türk Dünyası*, Ed: Emine Gürsoy Naskali & Laisan Şahin, İstanbul 2007, s. 193-213.
- Özdağ, Ümit, “Asya Kıtasında Değişen Güç Dengeleri ve Güvenlik Sorunları”, *21. Yüzyıl*, S.31, (Temmuz 2011), s. 13-23.
- Özel, Merve Suna, “Kalpgah'ta Rus Milliyetçiliği ve Kimliği”, *21. Yüzyıl*, S.42, (Haziran 2012), s. 99-123.
- _____, “Rus Milliyetçiliği ve Orta Asya”, *21. Yüzyıl*, S.47, (Kasım 2012), s. 31-37.

- Roberts, Jason A, *Russia and Chechnya: The Path to War, Master of Arts in History*, Elberly Morgantown 2005.
- Rondeli, Alexander, “Regional Security Prospects in the Caucasus”, *Crossroads and Conflict*, Ed. Gary K. Bertsch, Casady Craft, Scot A. Jones and Michael Beck, London 2000.
- Sönmez, F. Sait, *Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikasının Bölgenin Etnik Çatışma Potansiyeli Açısından İncelenmesi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2004.
- Шмудевич, Авраам, “Ингушетия-Чечня-Осетия: история территориального спора. Взгляд с ингушской стороны”, *АПН-Агентство Политических Новостей*, <http://www.apn.ru/publications/article29037.htm> (Erişim Tarihi: 13.10.2017)
- Taştan, Yahya Kemal, “Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya’da Kimlik Arayışları”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12/1, (2012), s. 69-134.
- Tavkul, Ufuk, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, İstanbul 2002.
- _____, “Stalin’in Kafkasya’daki Mirası: Etnik Düşmanlık ve Çatışma”, *Tarik Cemal Kutlu Armağanı*, İstanbul 2009, s. 114-123.
- Temizkan, Abdullah, *Sovyetler Birliği Döneminde Karaçay ve Balkarlar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997.
- _____, “XVIII. ve XIX. Yüzyılda Rusya’nın Kuzey Kafkasya’yı Kolonileştirmesinde Kozakların İşlevi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13/2, (2013), s. 313-336.
- Yalçınkaya, Alaeddin, *Kafkasya’da Siyasî Gelişmeler*, Ankara 2006.
- Yanar, Savaş, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, İstanbul 2002.
- Yıldız, Muharrem, *Dünden Bugüne Kafkasya*, İzmir 2006.
- Yoldaş, Fatih, *Soğuk Savaş Sonrası Rusya’nın Kafkasya Politikası*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Gebze 2010.